

TIJDSCHRIFT VOOR FILOSOFIE

Krisis

N°59 juni 1995

UTOPIEËN

Overal grazen oerossen

K. Michel

‘Volg de blauwe pijl’ was de titel van het artikel en terwijl ik het las hoorde ik mijzelf zenuwachtig giechelen. Het was geschreven door ingenieur Lever en het stond in een uitgave van de Rijksplanologische Dienst temidden van allerlei ambtelijke stukken die gebukt gingen onder zwaar cijfermateriaal. De bijdrage van Lever was andere koek. Opgewekt wordt daarin verslag gedaan van een reis door Nederland in het jaar 2008. De verteller wordt daarbij vergezeld door zijn Japanse collega Taro, die tijdens de tocht langs allerlei natuurbouwprojecten zijn ogen uitkijkt. “‘Pelikanen!’, wordt er plotseling geroepen. Inderdaad zien we een vlucht van deze exotische vogels overvliegen richting Oostvaardersplassen: het bewijs dat ook grootschalige ingrepen kunnen leiden tot verrijking van de natuur.”

Tijdens hun rondreis bedienen de heren zich van een breed scala aan voertuigen dat varieert van een hoovercraft boot tot een kano. De eclecticische mix van archaïsche en futuristische elementen is nu eenmaal een vereist stijkenmerk van dit soort toekomstvisies. Als ze het Molenpark van Kinderdijk bezoeken, dan stellen ze vast dat “de werkelijke situatie toch indrukwekkender is dan de replica in de Holland Expo in Nagasaki. De Hollandse luchten en polders zijn nu eenmaal uniek”. Maar na hun bezoek aan de expositie in het bezoekerscentrum, waarin een bewegende maquette een goed beeld geeft van de polderwaterhuishouding, vergapen de heren zich ook aan een indrukwekkende lasershow. “In vele kleuren worden de wieken van de molens met lichtstralen verlengd. Wanneer de lichtwieken gaan draaien, ontstaat een caleidoscopisch beeld van steeds wisselende figuren en kleuren.”

Door op vlotte wijze oude en nieuwe elementen aan elkaar te schakelen presenteert ingenieur Lever een beeld van Nederland in het jaar 2008 dat harmonisch is en tegelijkertijd dynamisch. Wat vooral opvalt is dat het een *schoon* beeld is, er zijn geen misstanden en geen conflicten. Allerlei ongelijksoortige elementen uit het verleden en uit de toekomst bestaan onbekommerd naast elkaar. Lever besluit zijn rondreis door de toekomst met de volgende passage: “Onze laatste avond besteden we aan een wandeling door het natuurpark. Een symbolischer afsluiting voor de verkenning van Nederland - Waterland is nauwelijks denkbaar: in het stille moerasgebied, waar oerrunderen staan te grazen en aalscholvers bezit hebben genomen van de schaarse opgaande bomen, kun je je goed voorstellen hoe Nederland er heeft uitgezien voordat de mens het water eerst als vijand bestreed en daarna als bondgenoot verwelkomde.”

Het stuk is een schoolvoorbeeld van wat er gebeurt als je een (wetenschappe-

lijk?) ambtenaar ontslaat van zijn dagelijkse plicht en hem de opdracht geeft om leuk te gaan luchtfietsen. Het stuk was overigens niet mijn eerste kennismaking met toekomstvisies uit de ambtelijke en planologische sfeer, maar het was wel de eerste keer dat ik de term 'natuurbouw' tegenkwam. Nu, een paar jaar later, springt het ene konijn na het andere uit de hoge hoed van de natuurbouw, een ware hausse van plannen: de otter moet terugkeren; er moeten op talloze plaatsen 'wetlands' worden gecreëerd; het Amsterdamse Bos moet wegens saaiheid hier en daar in oerbos worden herschapen, het eiland Tiengemeeten in het Haringvliet moet onder water worden gezet; op Ameland moet een voormalig stuk landbouwgrond opgedeeld worden in een negen holes tellende golfbaan en een vochtige duinrandvegetatie; de raaf moet worden geherintroduceerd; het zand in de Schoorlse duinen mag plaatselijk weer gaan stuiven, en overall dienen oerossen te grazen. Sommige van die plannen lijken me zinvol, maar andere vertonen een hoog cosmetisch gehalte.

Parallel aan deze natuurbouwplannen circuleren er stedelijke plannen die zich bedienen van een vergelijkbare visionaire stijl. Uit de vele voorbeelden wil ik er één speciaal belichten: het plan om het Domplein in Utrecht opnieuw in te richten. Niemand heeft daarom gevraagd, het initiatief komt van het architectenbureau ONB, dat de stad met dit plan een cadeau wil schenken. In samenspraak met de Franse architect Paul Chemetov is men tot een concept gekomen waarin het Domplein wordt beschouwd als de 'huiskamer' van de stad. In die huiskamer fungeert de Domtoren als een staande klok en de Domkerk als een buffet: het zijn twee meubels die door toeval uit elkaar zijn geschoven. Om het plein tot een geheel te maken en om het huiskamerkarakter te accentueren, is men op het idee gekomen om een parketvloer te gaan leggen. Ik citeer: "Over de oorspronkelijke bestrating heen komen gelamineerde delen van Robinia-hout (Acacia) die zo de 'parketvloer' van de huiskamer vormen. De rand van het parket, de bordure, bestaat uit steen, gelardeerd met houten delen, terwijl wit gebrand graniet de overgang van het plein naar de omringende gebieden markeert. (...) 'Deze parketvloer', zegt Chemetov, 'geeft de mogelijkheid de huiskamer verder in te richten met ander meubilair planten, kamer- en windschermen en sculpturen.'" Los van het ontwerphonorarium, dat is het cadeau aan de stad, worden de totale kosten begroot op 8 miljoen.

Ontstonden visionaire plannen voorheen als reactie op tragische levensomstandigheden, nu lijken ze allemaal deel uit te maken van het project dat je 'de verleuking van Nederland' zou kunnen noemen. Als ik het me goed herinner, dan ging het in utopische visies altijd om het inrichten van de wereld, nu daarentegen lijkt men meer gericht op het vormgeven van de wereld, in de zin van het plegen van 'design'. (De terugkeer van de utopie maar dan als farce.)

Opmerkelijk vind ik dat zowel de natuurbouw- als de stedelijke plannen een paradoxaal karakter hebben. In plaats van het openbare karakter van de stedelijke ruimte te accentueren, probeert men die ruimte een privé-karakter te geven naar het model van de huiskamer. In dit verband spreekt de term 'straatmeubilair' boekdelen. En het Nederlandse landschap dat een door en door cultureel karakter heeft, dat probeert men nu ineens natuurlijk en wild te maken, nota bene met gebruik van de expertise die men na eeuwen van landschapbeheer (onder meer in de strijd tegen het water) heeft ontwikkeld. De plannen om wolven en lynxen op de Veluwe uit te

zetten zijn weliswaar in een la gestopt, maar als er ooit een ambitieuze planoloog of politicus op het toneel verschijnt die ze zo 'interessant' weet te presenteren dat men tot uitvoering besluit, dan zal het gehuil aan de rand van de Veluwe niet zo zeer angstaanjagend als wel spottend klinken.

Het artikel van Ir. Lever staat in het jaarboek *Ruimtelijke Verkenningen 1990* van de Rijksplanologische Dienst (ISBN 9012 064961). Over het plan om het Domplein te herontwerpen is een brochure verschenen, *la grande horloge et le grand buffet* die is aan te vragen bij het bureau ONB, Postbus 4020, 3502 HA Utrecht.